

ВУЛИЧНІ ПРОФЕМІНІСТСЬКІ АКЦІЇ В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ ЇХ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВ

Сухарєва Л. П.

Наук. керівн.: д-р філос. наук, проф. **Карпенко К. І.**

Харківський національний медичний університет

Актуальність дослідження феміністського руху зумовлена гострою необхідністю переосмислити поліваріантність картин глобалізованого світу та місце в ньому жінки. Фемінізм (від лат. *Femina* – жінка) – це соціальна теорія і критика патріархату як несправедливого суспільного устрою, а також рух, який підвищив статус жінок у більшості суспільств. Слово «фемінізм» французького походження. Вважається, що цей термін у науковий обіг впровадив Шарль Фур'є наприкінці XVIII ст. Він вважав, що «соціальний стан жінок є мірилом суспільного прогресу» та іменував феміністами прихильників жіночого рівноправ'я [1, с. 35].

Гендерна дослідниця Тамара Марценюк наводить кілька визначень фемінізму: «громадський рух, головна мета якого – рівність між жінками і чоловіками», «подолання ієрархій, нерівностей», «теорія політичного, економічного, соціального рівності статей», «організована діяльність на захист жіночих прав та інтересів» [4, с.18].

З фемінізмом тісно пов'язані поняття: феміністська теорія (теорія рівності двох статей, яка складає ідейну основу організованого руху жінок), фемінність (властивість особистості, що передбачає: відповідність жінки власній психологічній статі, дотримання жіночих статево-рольових норм, типової для жінки поведінки, цінностей, установок; сукупність ознак, які відрізняють жінку від чоловіка), фемінологія (наука про становище та функціональні ролі жінки у суспільстві).

Сучасний аналіз фемінізму як філософської концепції соціокультурного розвитку спирається на значну дослідницьку базу та докладно висвітлений в сучасних дослідженнях [3 – 9].

Перша хвиля фемінізму була періодом активності протягом XIX – поч. XX ст. В Англії, а згодом і в США, ця стадія була зосереджена на впровадженні рівних договорів, шлюбних, батьківських (материнських) та майнових прав

жінок. Активність феміністів у той час у розвинених країнах фокусувалась переважно навколо політичних цілей (зокрема, права голосу). У другій чверті XIX ст. вимоги феміністок у різних країнах втілювалися в єдину суспільну компанію і акцію. До 60-х рр. XX ст. в західному суспільстві сформувалися такі напрями фемінізму: ліберально-реформістський, соціалістичний, радикальний, соціокультурний, марксистський тощо. Ліберальний (або поміркований) фемінізм має найтривалішу історичну традицію.

Спочатку пріоритетним питанням був доступ жінок до вищої освіти, а згодом і питання про законодавчі реформи та право голосу для жінок як засобу забезпечення законодавчих реформ. У 1848 р. в США (штат Нью-Йорк) учасники Руху проти рабовласництва (68 жінок та 32 чоловіка) підписали Декларацію позицій і резолюцій, що стосувалась становища жінок. Декларація стала поворотним пунктом в історії американського та світового фемінізму.

Після феміністських рухів у розвинених країнах його ідеї розповсюдились в країни Азії, Африки, Сходу. Наприклад, в якості окремої спільності на африканському континенті фемінізм виник на початку XX ст. Його очолювали Аделаїда Кейслі-Хейфорд (активістка Сьєрра-Леоне), Шарлотта Максеке (у 1918 р. заснувала «Жіночу лігу Банту» в Південній Африці) і Худа Шарааві, яка в 1923 р. заснувала «Єгипетський феміністський союз». Африканський фемінізм як рух обумовлений також боротьбою за звільнення жінок в Алжирі, Мозамбіку, Гвінеї, Анголі та Кенії, де жінки-солдати воювали разом з колегами-чоловіками за державну автономію. Дослідники фемінізму виділяють в окрему групу таких жінок, які борються проти колоніалізму. Були задокументовані приклади політичних жіночих рухів в Єгипті, Нігерії, Гані, Кенії, Уганді, Алжирі, Мозамбіку і рух проти апартеїду в Південній Африці.

В Китаї, наприклад, була характерна переоцінка ролі жінок в період комуністичної революції та інших реформаторських рухів, а також нові дискусії про те, чи досягнута в повній мірі рівність жінок. У 1956 р. президент Гамаль Абдель Насер в Єгипті ініціював «державний фемінізм», який заборонив дискримінацію за статтю і надав жінкам виборче право, але одночасно заблокував політичний активізм жінок-лідерів. У період президентства Анвара Садата його дружина, Джехан Садат, публічно висловила за необхідність розширення жіночих прав, хоча єгипетська політика і суспільство почало відходити від рівності жінок разом з новим

ісламським рухом і зростанням консерватизму. Однак деякі активісти запропонували новий феміністський рух, ісламський фемінізм, який виступає за рівність жінок в рамках ісламу.

В Латинській Америці революції принесли зміни у становищі жінок у таких країнах, як Нікарагуа, де феміністська ідеологія під час Сандіністської революції допомогла підвищити рівень життя жінок, але не змогла досягти соціальних та ідеологічних змін.

Становище жінок в країнах «другого світу» мало свої особливості. У радянські часи феміністський рух вивчали передусім із погляду емансипації жінок на благо держави [7, 8].

У феміністському русі можна умовно виділити три напрямки:

1. Ліберальний фемінізм, який обстоює рівність умов та прав на самореалізацію обох статей на рівні політичних та соціальних відносин.

2. Соціалістичний фемінізм, який, базується на класовій відмінності, тобто мета цього відгалуження – це урегулювання жінок і чоловіків в плані економічному. Соціалістичний фемінізм прагне стерти подібні межі в плані фаху та працевлаштування.

3. Радикальний фемінізм. Представниці цього напрямку вважають, що сучасна суспільна система функціонує виключно в інтересах чоловіків, тому його найрадикальніші послідовниці прагнуть змінити її на феміноцентричну, а чоловіків ліквідувати як клас.

Будь-яка боротьба за права жінок розпочиналася з феміністських рухів. В Україні цей рух розвивається, суспільство активно формується, спираючись на європейські цінності. Базовим вітчизняним документом, в якому законодавчо закріплена ідея гендерної рівності є Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [2, с.8].

Актуальність проблеми полягає в наступному: за даними Української інституту соціальних досліджень, в Україні 93% постраждалих від домашнього насилля – жінки; в діючому законодавстві в 400 професіях заборонено «використання жіночої праці». Згідно статистики, працівниця отримує заробітну плату менше на 30% від тієї, що отримує середній працівник. Як і раніш, в нашому суспільстві існує безліч гендерних стереотипів.

Однією з форм руху, який покликаний привернути увагу суспільства та держави до проблеми гендерної дискримінації, є вуличні профеміністські акції.

На прикладі профеміністських вуличних маршів, що пройшли 8 березня 2017 року в Україні, можна виділити ряд особливостей про феміністського руху в нашій країні. Так, у Києві марш відбувся під лозунгом «Ні насиллю всіх форматів». Вона об'єднала понад 100 учасників, які виступили з вимогами ратифікувати Стамбульську конвенцію, посилити покарання для винуватців домашнього насилля, надати державну допомогу його жертвам. Учасників жіночого протесту радикали облили зеленкою та кефіром, обвинувативши в пропаганді гомосексуалізму. В Ужгороді була зірвана малочисельна акція. Радикали звинуватили учасників в агітації за нездорові відносини в сім'ї. Участь в акції у Львові взяло близько 100 осіб, серед яких десятки чоловіків. «8 березня – не свято, а день боротьби. Суспільство має говорити про жіночі досягнення та жіночі проблеми» – головний лозунг акції.

У Харкові профеміністські акції були більш результативними і не обмежились маршем протесту. Тут пройшов тиждень жіночої солідарності – щорічний березневий соціально-освітній проект, що був присвячений економічній та соціальній рівності жінок і чоловіків.

Учасники виступили проти гендерних маркерів у роботі, питань особистого життя на співбесідах, обмежень за статтю та віком в оголошеннях про вакансії, відмови в роботі та звільнення жінок на підставі їх материнства. У марші в супроводі поліції брало участь понад 140 осіб, в тому числі і чоловіків.

До маршу приєдналися представники антифашистського руху з лозунгом «Ні фашизму, ні сексизму!». Зміст плакатів: «Різність. Рівність. Сестринство », «Всі різні – всі рівні», «У професій немає гендеру», «Ти ніколи не будеш гарною для патріархату», «Татівство теж батьківство», «Цінність праці не залежить від гендеру», «Квіти – клумбам, жінкам – рівні можливості», «Рівність наближається» та інші. Марш широко та об'єктивно висвітлювали харківські та всеукраїнські мас-медіа.

В цілому ж в Україні феміністичний активізм ХХІ ст. асоціюють з феміністичною групою «Фемен», яка була створена в 2008 р. [4, с. 307]. «Фемен» починали з того, що виступали проти секс-туризму. Згодом її учасниці розширили поле свого активізму розмаїтою тематикою поза межами країни. На думку «Фемен», «задня втілення змін жінки повинні стати провідниками трансформацій» [5, с.4]. Як зазначає дослідниця Мар'яна Рубчак, думки щодо цієї групи розділились [7, с.21]. Одні називають «Фемен»

позитивним соціальним рушієм змін, адже політизоване вуличне мистецтво стало важливим чинником у пострадянському просторі, що робить їх конструктивним зусиллям. Інші вважають учасниць «Фемен» маргіналками, адже вони походять із нижчого класу з меншими можливостями, їм можна пробачити порушення суспільних норм.

Аналізуючи ступінь ефективності профеміністських акцій, варто відзначити, що термін «фемінізм» не передбачає єдиної ідеології, і багато його течій дублюють одна одну. Це пов'язано з різними історичними прецедентами, відмінностями в становищі, громадським статусом жінок в різних регіонах та іншими факторами. Український феміністський рух малочисельний, учасники різних регіонів нашої країни поки не мають єдиних цілей, форм і методів боротьби, і багато членів нашого суспільства налаштовані на нього досить скептично.

Але, незважаючи на недостатню ступінь сформованості даної течії, варто відзначити, що учасники акцій здатні змусити значну частину українського суспільства відійти від чисельних стереотипів у різних сферах життя. Учасникам акцій вдалося, в тому числі і через ЗМІ, привернути увагу суспільства до проблеми гендерної дискримінації. Це ще раз підтверджує, що необхідно дивитися на те, які лозунги та заклики звучать під час заходів, на цілі, мотиви, результати, а також не залишатись байдужими до проблем формування в Україні європейського громадянського суспільства.

Говорячи про перспективи розвитку фемінізму в Україні, слід зазначити, що в нашій країні з кожним роком зростає кількість організацій, що називають себе феміністичними. Безумовно, критичні дискусії про становище жінок поступово поширюватимуться на різні сфери життя українського суспільства: мистецтво, мову, культуру, громадські ініціативи тощо. З кожною виборчою кампанією все активніше підніматимуться питання гендерних квот. Крім того, на мій погляд, більш активно обговорюватимуться такі напрямки, як захист прав жінок у військовій сфері. Одним із підтверджень цього є створення згідно рішення Кабінету Міністрів України від 28 листопада 2018 року Міністерства у справах ветеранів, яке очолила Ірина Фріз.

Аналіз існуючих тенденцій феміністичного руху в Україні дозволяє дійти висновку, що на сьогодні в нашій країні більш прийнятним є не радикальний феміністський рух, а урізноманітнення форм та методів феміністичних акцій. У

цьому контексті важливим є просвітницький аспект. Так, в Харкові в 2008 р. створено єдиний в Україні та Східній Європі Гендерний музей, який очолює Тетяна Ісаєва. В січні 2015 р. через складну ситуацію в країні музей знаходився на грані закриття. Але завдяки масштабній акції – міжнародній он–лайн кампанії зі збору коштів – Гендерний музей врятували. Сьогодні колекція музею нараховує понад 3000 експонатів. З грудня 2017 р. за підтримки Євросоюзу реалізується проект «Центр гендерної культури як платформа для розширення прав і можливостей жінок та молоді». Однією з його складових є перетворення Гендерного музею у креативний простір для діалогу.

Роблячи висновки, слід зазначити, жіночий рух, як громадсько-політична сила, суттєво вплинув на суспільні процеси. Водночас послідовні і систематичні дії у цьому напрямку ще попереду. Тож важливим є самоосмислення жіночими організаціями свого місця в соціумі та об'єктивної оцінки проблем, які стають на заваді цьому рухові. Їх можна визначити таким чином:

1. Заангажованість українського суспільства на стереотипи, традиційні забобони, за якими ігнорується особистісне життя жінки-людини, а соціальна роль її зводиться до обслуговування чоловічої частини населення та родини. Більшість жінок не здатні ще фіксувати проблему нерівності за ознакою статі та патріархатної домінації, а тому не здійснюють спроби їй протистояти.

2. Недостатність ресурсів. Реальне складне соціально-економічне становище, в якому перебуває українська жінка, позбавляє багатьох з них можливості та бажання займатися громадською діяльністю.

3. Небажання в суспільстві сприйняти жіночий рух як важливий і вагомий чинник розвитку суспільства.

4. Недостатня поінформованість суспільства про жіночий рух в Україні. Діяльність жіночих організацій, як і багатьох інших об'єднань «третього сектору», знаходиться поза зоною інтересу ЗМІ.

5. Повільні темпи наповнення руху гендерним змістом. Слід більш активно формувати у населення гендерну культуру взаємовідносин, визнати гендерні дослідження як галузі наукових досліджень, розробити фундаментальні наукові праці, утвердити гендерні навчальні курси в школах і ЗВО, що забезпечувало б наукове підґрунтя жіночого руху як суспільного

явища, спрямованого на творення нової культури, на розвиток гендерної демократії.

6. Побоювання жіночих організацій втратити автономію та брак активності щодо консолідації рядових учасниць руху.

Серед інших причин є брак організаційного досвіду роботи, відсутність управлінських навичок і етичні проблеми. Осмислення реального стану справ у жіночому русі та бажання утвердження нового змісту соціальної ролі жінки і чоловіка створюють ґрунт, на якому утверджується жіночий рух України як важливий чинник гендерної демократії в українському суспільстві, в європейському та світовому співтоваристві. Його розвитку сприятимуть вдосконалення політичних, правових і державних механізмів сприяння та утвердження гендерної демократії в країні. Українська держава офіційно визнала існування проблеми гендерної нерівності і необхідність заходів по її вирішенню. В цілому майбутнє феміністського руху і його основна цінність залежатимуть також від його здатності продовжувати критикувати власні припущення, і, таким чином піднімати нові проблеми, що породжуються глобалізацією економіки, культури і гендерного дискурсу.

Література:

1. Бовуар С. Второй пол / общ. ред. С. Г. Айвазовой, коммент. М. В. Аристовой. М. : Прогресс ; СПб. : Алетейя, 1997. 832 с.
2. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>.
3. Маєрчик. М., Плахотнік О. Гендероване насильство: між звичаєм і злочином. К., 2017. 164 с.
4. Марценюк Т. Чому не варто боятися фемінізму? К., 2018. 328 с.
5. Плахотнік О. Неймовірні пригоди гендерної теорії в Україні. *Критика*. Вересень–жовтень 2011. 168 с.
6. Рубанцова Т. Философия феминизма и культура. *Вестник Омского университета*. 1998. Вып. 4. С. 35– 38.
7. Рубчак М. Рожева сила: нові опозиціонерки в пошуках гендерної справедливості. Київ: Критика, 2012. 174 с.

8. Смоляр Л.О. Минуле заради майбутнього. Жіночий рух Наддніпрянської України II пол. XIX – поч. XX ст. Сторінки історії: Монографія. Одеса: Астропринт, 1998. 279 с.

9. Український шлях до гендерної рівності: Збірник матеріалів по проекту. Харків: Райдер, 2006. 44 с.